תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר טהרות

מהרש"א - חידושי אגדות על נדה

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על נדה

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-נדה/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ו: 4
דף ח: 4
דף ט 4
דף יג 5
דף יג: 6
דף יד 7
דף טז: 7
דף יז 8
דף כ 9
דף כ: 9
דף כד: 10
דף כה 10
דף ל: 11
דף לא 12
דף לא: 15
דף לג: 16
דף לו: 16
דף לח 17
דף לח: 17
דף מה: 18
דף נב 18
דף סא 18
דף סד: 19
דף סה: 19
דף סט: 19
דף עג 22

דף ו:

קבלה מיניה רב שמואל ב"י בחולין שנעשו עט"ק ולא בחולין שנעשו על טהרת תרומה. מכאן יתיישב מה שנתקשו התוס' בפ"ק דר"ה גם הרא"ם בההיא דפרק הפועלים כתיב לושי ועשי עוגות וכתיב ויקח חמאה וגו' ואילו לחם לא אייתי אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו פרסה נדה אותו יום ולפי סדר הכתובים אם נטמא הלחם קודם הבשורה ע"י שפירסה נדה איך צחקה אחר כך חדל להיות לשרה אורח כנשים ואחרי בלותי וגו' דאיכא למימר דודאי אחר הבשורה פירסה נדה אלא שהמלאכים ידעו שבאותו יום תפרוס נדה והגידו כן לאברהם ולכך לא אכלו מן הלחם שנטמא למפרע במעת לעת שבנדה ואע"ג דזקנה דיה שעתה כיון שחזרה לנערותה אין לה דין זקנה והוא שדקדק רש"י לפרש שם כמ"ש הרא"ם דאכל חולין בטהרה שנעשו על טהרת קודש דבנעשו על טהרת תרומה אינו מטמא במע"ל שבנדה כדמסיק הכא קבלה מיניה רב שמואל כו' ודו"ק:

דף ח:

שלשה חדשים כו'. שנאמר ויהי כמשלש חדשים כו'. מתוך הסוגיא משמע דג' חדשים שלמים וכ"כ הפוסקים וא"כ זכר לדבר כמשלש חדשים ג"כ שלמים משמע ביולדת לט' ואינו מסתפק אלא בילדה לז' שמא ניכר עובר לשליש ימיה כו' כפרש"י הכא ובחומש שפרש"י כמשלש גם חדשים רובו של ראשון ושל אחרון כו' הוא על פי ב"ר גם מה שפרש"י בחומש דתמר לז' הולידה ע"פ ב"ר הוא דמתוך שמעתין מפרש"י משמע דאינו מסתפק אלא ביולדת לז' וזכר הוה האי קרא מיהא ליולדת והרא"ם נדחק לקיים כל זה ע"פ ב"ר ואין להאריך ודו"ק:

דף ט.

דם נעכר ונעשה חלב כו' מ"ט דר"מ דכתיב מי יתן טהור מטמא וגו'. עיין פרש"י משום דהוה לבעל דין לחלוק שב' רשויות הם ח"ו שבראו אלו ב' הפכיים ממש טהור וטמא וכדעת המין ההוא מי שברא אור לא ברא חשך וכו' קאמר אם כדעת המין מי הוא שיתן הטהור מן הטמא גופיה דהיינו חלב טהור מדם טמא אי לא אחד הוא שברא שניהם וכן יש לפרש באדם הנוצר מש"ז ובימי הנדה ומסיים והיינו דאמר שלמה אחכמה וגו' לכאורה אכל הני דנקט קאמר שיתן טהור מטמא אבל רש"י פירשו אמזה ואנוגע ואפשר דמשמע ליה דדריש ליה אפרה אדומה מדכתיב אחכמה בה"א נקבה דה"מ למכתב

אחכם ורחוקים ממני אבל לשון נקבה רומז על הפרה שאחכם בה והיא רחוקה ממני וק"ל:

דף יג.

כל האוחז כו' כאלו מביא מבול כו'. כפרש"י דהיינו ממש כמעשיהם שהוציאו זרעם לבטלה שהשחיתו דרכם לשאינו מינם כדאמרינן פרק חלק מלמד שהרביעו בהמה על חיה כו' והכל על האדם שאין מולידין זה מזה ואמרינן שם מימי מבול קשים כש"ז כו' ע"ש:

המוציא כו' שנאמר וירע בעיני ה' אשר עשה וגו' ומפורש ביה ושחת ארצה וגו'. שהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ כדאמרינן פ"ג דיבמות וחייב מיתה הוא מדה כנגד מדה שבהשחתת זרעו מחסר נפשות וכדלקמן כאילו ש"ד שדינו במיתה ומייתי ליה שנאמר הנחמים באלים וגו' פרש"י כלומר בעלי הנאות עכ"ל ובספר ישעיה פירש לפי הדרש דהכא הנחמים באלים המתחממים בש"ז תחת האלים כו' ע"ש ודריש ליה אל תקרי שוחטי אלא סוחטי היינו שסוחטין מגופן הש"ז שהיה ראוי להיות ולד והיינו כאילו ש"ד ואפשר משום דכתיב שוחטי בשי"ן דריש נמי כאילו שוחטין הילדים בסחיטה זו הש"ז מגופן ומאן דדריש ליה כאילו עע"ז כדלקמן דמגרי ביה יצה"ר היום אומר לו כך כו' ולמחר א"ל לך ועבוד ע"ז והולך ועובד וק"ל:

בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כו'. בערוך בערך שף פירש בגלות יכניה וסיעתו כד אתו לנהרדעא בנו כנישתא ויסדוה באבנים ועפר דאייתיאו בהדייהו מבית המקדש כו' וקראוה שף ויתיב כלומר שנסע מקדש וישב שם והיתה שכינה עמהון כדאמרינן במגילה בבל היכא שריא שכינתא בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כו' ע"ש והיינו דאמרינן הכא משום ביעתותא דשכינה דבההוא כנישתא שריא שכינה כמו במקדש מיהו בשאר בית הכנסת נמי איכא למימר דכל בי עשרה שכינתא שריא:

ביעתותא דלילא ואיגרא כו'. לא הוזכר בהך עובדא שהיה בלילה אלא באיגרא אלא דאי לאו לילה לא היה ירא שמא יפול גם אפשר שביום היה יורד מבהכ"נ וק"ל:

אימתא דמריה כו' קרי עליה אין זה ילוד אשה כו'. עש"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ע"ש חמימות ש"ז וק"ל:

דף יג:

ולימא אסור דקא מגרי יצה"ר כו'. בכל שאר איסורין לא נימא הכי משום דהכא לענין הרהור אמרינן במסכת ב"ב דאין אדם ניצול בכל יום מהרהור עבירה וק"ל:

שכך אומנתו של יצה"ר כו'. ע"פ מ"ש פרק החליל בתחלה יצה"ר דומה לחוט כו' ולבסוף דומה כעבות שנאמר הוי מושכי עון בחבלי שוא וכעבותות העגלה חטאה דהיינו מושכי עון שמושכין וגוררין יצה"ר על עצמן לדעת כפרש"י שם וק"ל:

כל המביא עצמו לידי הרהור עבירה אין מכניסין אותו במחיצתו כו'. ענינו שהש"ז הוא דבר טמא באדם ביצירה כדאמרינן פ"ק ומתוך ההרהור הוא מתדבק בטומאה זו ונדחה ממחיצתו של הקב"ה שהוא מקום טהרה וק"ל:

מ"ד ידיכם דמים מלאו אלו המנאפים כו'. יש לפרש דלפי פשוטו שהוא ש"ד ממש למה תלה בו גם כי תרבו תפלה אינני שומע יותר מבשאר עבירות אבל הרהור עבירה היא ודאי ביטול תפלה וביותר במוציא ש"ז לבטלה שאסור להתפלל עד שיטבול וק"ל:

מ"ד ידיכם וכו'. נראה דהוקשה לו דהל"ל מידיכם מלאה הארץ דמים להגדיל עון אבל ידיכם בדבר נקל נתמלא בדמים לזה דרש שמנאפים ביד שדם זרעותיו תלוים בו:

לא תנאף לא תהא בך ניאוף כו'. משום דלגבי עונש מפורש ואיש אשר ינאף את אשת איש וגו' והכא גבי אזהרה לא כתיב לא תנאף א"א דרשו שבא להזהיר גם אניאוף יד ורגל בלא א"א וק"ל:

קשין גרים כו'. מבואר פרק עשרה יוחסין:

אין בן דוד בא כו' בתוספות בד"ה עד שיכלו כל הנשמות שבגוף והא כו'. וי"ל דהרבה היו יולדות בכרס אחד עכ"ל וכן יש ליישב ההיא דזכו אחישנה אבל האי לישנא דקאמר מיד נגאלין אכתי דחוק דאיך יהיו יולדות כ"כ הרבה ככל הנשמות שבגוף שהיו ראוין להוליד לעתיד ואולי שהוא כענין שאמרו שהיתה אשה אחת יולדת במצרים ששים ריבוא בכרס אחד והוא משה שהיה שקול ככל ישראל כן אם יזכו ישראל תלד אשה בענין זה ס' ריבוא בכרס אחד שהנולד יהיה כששים ריבוא נשמות שבגוף ולפי זה יתפרש האי קרא דמייתי טפי שאמר כי רוח אחד מלפני יעטוף כנשמות הרבה שאני עשיתי בגוף כי אותו רוח יהיה שקול ככל אותן נשמות ורוח נאמר על מי שיש לו מעלה יתירה כמ"ש ונחה עליו רוח ה' וגו' ולזה אמר רוח בלשון יחיד ונשמות בלשון רבים וק"ל:

כל המכניס ידו למטה מטיבורו תקצץ א"ל כו'. למטה מטיבורו לאו דוקא אלא במילתו כנראה מדברי התוספות ורבנן פליגי עליה ומתני' ע"כ כר' טרפון אתיא אבל אין לפרש דמתני' אפילו כרבנן אלא דרבי טרפון הוסיף לאסור גם למטה מטיבורו ובהא פליגי רבנן

עליה אבל באמה גופא מודו רבנן דתקצץ דא"כ תקשי לנפשייהו ישב לו קוץ במילתו לא יטלנו והלא מילתו נבקעת וק"ל:

דף יד.

הספנים כולן צדיקים כו'. ובמתניתין ספ"י יוחסין הספנים רובן חסידים כו' והיינו דהתם לענין גזילה קאמר שגם עושין מדות חסידות עם אותן שעמהן בספינה ולהך מלתא נקט התם בגמלין דרובן כשירים וחמרים רובן ליסטים כמ"ש התוספות אבל הכא לענין הרהור עבירה דחסידים לא הוו דאין אדם ניצול מהרהור עבירה בכל יום כדאמרינן בב"ב אבל צדיקים הוו דאין מתקשין לדעתן משום ביעתותא דמיא וכן אמרינן לעיל גבי רבי יהודה:

דף טז:

אסור לאדם כו' שנאמר יאבד יום כו' יום לא ניתן כו'. מלת יום כולל יום ולילה בכ"מ והיינו שיום ולילה נתנו להוולד אבל בהריון שינה לומר והלילה שאין היום בכללו ללמדך לילה ניתנה להריון ולא היום ור"ל דקאמר מהכא בוזה דרכיו וגו' דתחלת המקרא שומר מצוה שומר נפשו דהיינו שומר מצות פריה ורביה שומר נפשו דהמניח בן ליורשו כאילו הוא קיים וע"כ קאמר בוזה דרכיו יומת במצות פריה ורביה שהיא תתגנה עליו ומבטל מצות פריה ורביה והרי זה מת ואינו כאילו הוא קיים וק"ל:

מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל כו' טפה זו מה תהא עליה גבור כו'. ובאגדות חלק אמרו ויחלק עליהם לילה אר"י אותו מלאך שנזדמן לאברהם אבינו לילה שמו שנאמר הלילה אמר הורה גבר ונראה לכוון שני המאמרים האלו לפי שמלאך הממונה על הגזירה לילה שמו ועל ידו נגזר להיות נמרוד שהוא ראש מלחמה זו גבור ציד כמ"ש ונמרוד היה גבור ציד לפני ה' ירצה מאז כשהיה מלאך הגזירה מעמיד הטפה שנוצר ממנה נמרוד לפני ה' היה נגזר עליו להיות גבור ציד ועכשיו ע"י זכותו של אברהם נשתלח מלאך הגזירה אשר שמו לילה לשנות אותה הגזירה ושיהיה אברהם מחליש גבורתו ומנצחו:

טפה זו מה כו' גבור או חלש חכם כו' ואלו צדיק או כו'. והוא פירוש הכתוב אל יתהלל חכם וגו'. ר"ל כי ההכרח לא ישובח ולא יגונה וע"כ אלו השלשה חכם גבור ועשיר שהם בהכרח הגזרה מעת יצירתו לא ישובח ויהולל בהם כ"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע וגו' שהוא דבר התלוי בבחירתו וק"ל:

שר הנרגל כו'. ע"פ מ"ש פרק הדר בשלשה דברים האדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו והיינו שר הנרגל בבית המשתאות הוא ניכר בכוסו ושר הנרגן כפירוש התוספות שמרננים עליו בבית המשתאות שאין משאו ומתנו באמונה כההיא דפרק י"ה אומרים עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה כו' ראו כמה מקולקלים מעשיו כו' ושר הנרגז היינו בכעסו:

ואמר והמושיב שבת כו'. כדאמרינן במ"ק חמוקי יריכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר ולפי שבן סירא לא חשיב להו בוזה דרכיו אלא לגבי הבריות כמ"ש שלשה שנאתי כו' הוסיף רשב"י לומר דגם הקב"ה שונאן כמ"ש כל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו וקאמר דהקב"ה שונאן שהם כולם מילי דפריצותא אבל לגבי עצמו א"ר שמעון ואני איני אוהבן דאפשר שאין אלו מילי דפריצותא כדאי לעבור על לאו דלא תשנא אחיך וגו' וק"ל:

דף יז.

ומשתין מים ערום לפני מטתו כו'. בפרק במה אשה מפורש משום עניות ופרש"י שם דאמרינן פרק כל הבשר שרא דעניותא ניבול שמיה ואוהב מקום המאוס כו' וערום דנקט אורחא דמלתא מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין כו' עכ"ל ובתוספות כתבו וי"ס דגרסי הכא משמש מטתו כו' כדאמרינן בנדרים עכ"ל ר"ל דגרסינן הכא המשמש מטתו ערום דהיינו פריצות שיש להיות צנוע בשעת תשמיש כדאמרינן בנדרים דמגלה טפח ומכסה טפח כו' וק"ל:

ואינהו מאי דריש כו' עם הדומה לחמור כו'. שמואל ודאי דס"ל הך דרשא לענין שאין יחוס לעבד ואין קידושין תופסים בו כדאמרינן במסכת קידושין אלא דהכא לענין צניעות כיון דיש בהם דעת אין סברא לחלק וגם לפני העבד מילי דפריצותא הוא ואינהו דאסרי בפני כל חי החמירו טפי כמ"ש הטור א"ח וק"ל:

העושה אותם מתחייב בנפשו ודמו בראשו כו'. הלשון כפול ויש לפרש מתחייב בנפשו על נפש עצמו שמזיקו בדברים אלו ודמו של איש אחר שניזק בראשו של העושה כגון נוטל צפרניו וזורקן דליכא לפרש אלא שמזיק אשה עוברה ע"י זריקתו ואפשר שזה שדקדק רש"י לפרש ודמו בראשו כמו ודמו בראשינו דמרגלים ולא הביא קרא דלעיל מיניה ודמו בראשו דההוא מתפרש דמו של עצמו בראשו של העושה משא"כ ודמו בראשינו דמתפרש חובת דם של אחר בראשינו כי הכא ודו"ק:

רוח טומאה. פרש"י כמדת הלצים כו' האוחזים את העינים עכ"ל אבל בפ' ד' מיתות קאמרינן מעונן זה האוחז את העינים ודורש אל המתים הוא הלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה ולכאורה ק"ק דקאמר זימנין דמסכנין ליה והא איסורא נמי איכא ולפי מ"ש הב"י בטור י"ד סימן קע"ט ע"ש דהיינו דוקא במרעיב עצמו ולן בבית הקברות כו' כדקאמר התם אבל בלא מרעיב עצמו לא הוה כלל דורש אל המתים וכההיא עובדא דחסיד בברכות דשמע ב' רוחות שמספרות זו לזו כו' ניחא קצת דה"נ הכא איירי בלן בבית הקברות כו' ולא הרעיב עצמו מקודם ודו"ק:

שנאמר ואהבת לרעך כמוך וגו' שמא יראה בה דבר מגונה כו'. וע"פ מ"ש בהאי קרא מאי דסני לך לחברך לא תעביד ולזה אמרו המשמש מטתו לאור הנר הרי זה מגונה מדה כנגד מדה שהוא עושה שאפשר שתתגנה עליו וק"ל:

ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהן ביום. דמידי דצניעות הוא גדר ערוה וכמאמרם כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה כו' כפרש"י פ"ק דקדושין ע"ש:

דף כ.

אל תקברוני לא בכלים כו' אלא בכלים אוליירין כו'. מפורש פרק אלו קשרים:

דף כ:

ואמאי קרי ליה מרא דארעא דישראל כו' ארחיה אמר ליה דם חימוד כו'. וע"ש דאוירא דא"י מחכים וקרי עליה סוד ה' ליראיו שהבין זה בריחא בעלמא כמו שמצינו במלך המשיח והריחו ביראת ה' וגו' דמורח ודאין כדאמרינן פרק חלק וק"ל:

שם איפרא הורמיז כו' ההוא בתרא דם כנים הוה כו' אמרה יהודאי בתוניי דלבא יתבי. יראה שהיתה נקראת הורמיז ע"ש שהיתה יודעת במעשה שדים ולכולהו דמים היה אפשר לה לעמוד על טבעם על ידי מעשה שדים חוץ מההוא דם בתרא דם כנים כדאמרינן בסוף פרק ד' מיתות אצבע אלהים הוא לפי שאין השד יכול לבראות בריה פחותה מכשעורה ואי אפשר לעמוד עליו רק בחכמת אלוהית וכדאמר לעיל דלאו בטבעה תליא והנה אנה הש"י ליד רבא דשדר לה מסרוקיתא עד שאמרה והודית שיש ליהודאי מעלה יתירה על שאר אומות שהם יודעים בחכמת אלוהית ובתוניי דלבא יתבי ע"ד השם יראה ללבב וכדאמרינן בזה סוד ה' ליראיו ודו"ק:

דף כד:

קובר מתים כו' רצתי אחר צבי ונכנסתי כו'. הכונה כי צד הטהרה לא תבא לאדם אלא בהתרחק יפה מן צד השמאלית הטומאה כמ"ש בהיפך כטובל ושרץ בידו ומדמה צד הטומאה לקובר מתים שנעשה אבי אבות הטומאה ואמר פ"א הייתי רץ אחר צבי ר"ל לבא לידי טהרה ומדמה לה לצבי חיה טהורה ע"ש הריצה בכ"מ כמו הוי רץ כצבי דהיינו שהצבי שהוא דמיון הטהרה היה רץ מפני ולא הגעתי' לפי שהייתי רץ אחריה בקולית שהיא עצמות הטומאה שעדיין לא נתרחקתי מטומאה עד שחזרתי לאחורי להתרחק מהטומאה של עצמית הקולית אז באתי לידי צד הטהרה וא"ל בדמיון קולית ועצמית הטומאה של עוג מלך הבשן שהיה בה מצד הטומאה מן הנפילים בני שמחזאל ועזאל כדאיתא במדרש ונקט בשיעור טומאת קולית ג' פרסאות דכן אמרו פ"ח דברכות בעוג שעקר טורא בר שלשה פרסי לזרוק על ישראל דזה לעומת זה עשה אלהים דשיעור מחנה ישראל שהיא מקום טהרה להוציא הטומאה והטמאים מחוץ למחנה היה ג"כ ג' פרסאות ובכחו הטומאה בשיעור הזה היה רצונו לבטל כח הטהרה מהם כמפורש בפרק הרואה ע"ש בחידושינו ובדמיון זה קאמר באבשלום שבא מצד הטומאה מצד אמו שהוא בן אשת יפת תואר כמ"ש בחלק שא"ל חושי הארכי לדוד מ"ט נסבת יפת תואר כו' והיינו שנפתחה מערת הטומאה תחתי ועמדתי במקום הטומאה בגלגל עינו וכו' כמ"ש פ"ק דסוטה שאבשלום תן עיניו במה שאינו שלו ונטה בעיניו לצד הטומאה לשכוב עם נשי אביו ואמר שעמדתי במקום טומאה זו עד חוטמי שהוא מקום שהנשמה הטהורה תלויה בו עד שחזרתי לאחורי להתרחק מטומאה זו לאחוז בצד הטהרה ועליתי ממקום טומאה זו וק"ל:

דף כה.

ועליו מפורש בקבלה הלא כחלב כו'. נראה דאכולי שמעתי' קאי וסדר בריאה קחשיב עד שנעשה ולד גמור הלא כחלב תתיכני הוא שפיר מלא דם כמ"ש בפ"ק שהחלב של אשה נעשה מדם אשה ואח"כ כגבינה תקפיאני הוא שפיר מלא גנונים כאן כיון שאין עור ובשר מדמה לה לגבינה הקפוי מחלב ואינה חוששת לולד ואח"כ עור ובשר תלבישני דהיינו שפיר מרוקם כדאמרינן לעיל דאיכא למ"ד מלא בשר טמאה לידה ואיכא למ"ד בעור תליא מילתא ואמר אח"כ ועצמות וגידין תסוככני הוא יצירת הגוף של ולד גמור ואח"כ חיים וחסד וגו' היא הנשמה שנתנה בו ואח"כ ופקדתך שמרה רוחי כדאמרי'

לקמן מדת ב"ו כו' ואלו הקב"ה צר העובר במעי אשה פתוחה ופיה למטה ומשתמר כו' ע"ש ועיין בתוס' בפרק בתרא דברכות בשם מדרש תנחומא וק"ל:

דף ל:

ואוכל מה שאמו אוכלת כו'. ואינו מוציא רעי כו' גם זה מנפלאות הבריאה מעיילנא אית ליה ומפקנא לית ליה כמ"ש באוכלי המן וק"ל:

שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפי' שעה אחת כו'. וכתב הב"י א"ח סימן ו' בשם הר"ם מרטונבור"ק שאין לגרוס אפי' שעה אחת שהרי ראינו שסותם את פיו הרבה שעות ויכול לחיות כו' ע"ש ליישב זה ועוד נ"ל לקיים הגירסא בשמעתין ולא קאי איצא לאויר העולם אלא אעיקר מלתא דנחית הכא לאשמועינן הפלא דבתחלת הבריאה הוא בהיפוך דהיינו פיו סתום וטבורו פתוח ואז קאמר שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפי' שעה אחת והרמ"מ ז"ל נמי לא כתב דאין לגרוס אלא בברכות אשר יצר דוקא דהתם קאי איצא לאויר העולם ודו"ק:

בהלו נרו עלי ראשי וגו'. הוא כח הנשמה שנקראת נר שנאמר נר אלהים נשמת אדם ואמר שאין לך יותר בטובה כו' דהא איוב מקודם שבאו עליו ימי הרעה היה לו טובות הרבה כמה שנים כמפורש בקרא ולא בקש על אותן שנים אלא על ירחי קדם כו' ועל הימים שאלוה ישמרני שהם ג"כ ימי עיבורו כדלקמן שמשתמר הולד במעי אמו ואמר ומלמדין אותו כו' שנאמר ויורני ויאמר לי יתמוך וגו' משמע ליה קצת דהאי קרא נמי איירי בימי עיבורו של הולד מדכתיב בסוד אלוה וגו' מוכרע טפי דאיירי בימי עיבורו כדמסיק וכפרש"י מדכתיב גבי ירחי לידה וק"ל:

וכיון שיצא כו' בא מלאך וסטרו כו' שנאמר לפתח חטאת רובץ וגו'. בפרק חלק אמרינן אימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה דכתיב לפתח חטאת וגו' והיינו יצה"ר והיינו מלאך המות כדאמרינן בפ"ק דב"ב ע"ש:

כי לי תכרע כל ברך זה כו' שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר. דאיתא במדרש שהאדם בשעת מיתתו רואה פני שכינה כפרש"י בספר תהלים תשבע כל לשון זה יום הלידה והקדים בקרא יום המיתה ליום הלידה דה"פ שע"כ יכרעו כל יורדי עפר ביום המיתה על שכבר נשבע ביום הלידה ומייתי מקרא שנאמר נקי כפים ובר לבב ולא נשבע וגו' משמע ליה דאשבועה דיום הלידה קאמר נקי כפים וגו' כולל כל מעשי אדם ומחשבותיו שהיו טובים:

ואמר אשר לא נשא וגו'. כי בזה שהיה נקי כפים ובר לבב בעוה"ז הוא שקיים שבועתו ולא נשבע למרמה ביום לידה ומה היא השבועה כו' שע"כ א"ל או צדיק תהיה בעולם שתבא לשם כמו שהיית צדיק במעי האם שהיית מוכן ופנוי שם ללמוד תורה כן תהיה גם מכאן ואילך ואל תהיה נפתה ליצר הרע ולצד הטומאה השמאלית שיבא לך בעת לידתך אך ראה שתהא נשמתך נשארה טהורה כמו שנתנה לך מהקב"ה שהוא טהור ומשרתיו טהורים ושבועה זו ודאי דלא חיילא על הקטן עד י"ג שנים שאז יבא יצר טוב ואליו תשמע אז בשבועה זו ומסיים ואם לאו שתשמע ליצר הרע ותטמא נשמתך הריני שורפה לפניך כמו תרומה טמאה ועוד נראה שהקדים בכאן יום המיתה ואחר כך יום הלידה כענין ששמעתי בסוד גלגול נשמות בפסוק שאמר וכן ראיתי רשעים קבורים שכבר מתו ושבו ובאו ממקום קדוש בגוף שני והוא משתבח בעיר שהוא הגוף אשר כן עשה כבר ולא שב ממעשיו ראשונים הרעים שעשה בהיותו בגוף ראשון ובו ידבר גם כאן שהקדים יום המיתה בגוף ראשון קודם לידתו שנית וע"כ בהולדו בגוף שני משביעים אותו אף שכל הנשמות מושבעים מהר סיני משביעים אותו בהולדו שנית תהי צדיק ואל תהי רשע כבראשונה ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה רשע בעיניך כי מי יודע במה תכופר עונותיך הראשונים שעשית בגוף ראשון וק"ל:

דף לא.

מאי קרא ממעי אמי אתה גוזי כו'. פירוש ממעי אמי אתה משביעי וגוזי הוא במספר שם בן ארבע ומייתי שהוא לשון שבועה מדכתיב גזי נזרך וגו' דלפי פשוטו מה הוכיח אותם בזה שישליכו גיזת נזירותם אבל הוכיחם גזי נזרך וגו' ר"ל קיים שבועתך שנשבעת בעת הלידה ובמתן תורה והשליכי מעשים הרעים שעברת בזה על שבועתך וק"ל:

מאי קרא כו' רקמתי בתחתיות ארץ. מדמה יצירתו בבטן אמו לזרע שנזרע בארץ דתחלת רקומו בתחתיות ומתגדל ועולה למעלה עד גמרו כן הוא יצירת הולד עולה במדור התחתון לאמצעי ובאמצעי לעליון עד יום הלידה וק"ל:

ליום תשעים כאילו כו'. פרש"י לשליש ימים הוי חיותו עכ"ל ולא דק במועט דיצירת הולד לרע"א ימים או לרע"ב או לרע"ג ימים כדאמרינן לקמן וק"ל:

אביו מזריע לובן ממנו עצמות כו' ואמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר כו'. יש לכוון בזה שאמר לבן ליעקב אך עצמי ובשרי אתה דהיינו שהיה קרובו מצד אביו יצחק שממנו עצם ומצד אמו רבקה שממנה בשר וק"ל:

מ"ד עושה גדולות וגו' שלא כמדת בשר ודם וכו'. לפי שהחוקרים באו לתת טבע לכל הברואים אמר שזה הוא מהנמנע מב' צדדים האחד עושה גדולות וכו' דהיינו מפני עומק המושג וגדלו א"א לחקור עליו והב' נפלאות עד אין מספר שהם נפלאים מהחוקר מחמת ריבוים שילאה שכל אדם לעמוד על טבעם ומייתי מדת ב"ו נותן חפץ כו' ד"א אדם נותן חפציו לכף כו' שכל זה הפך הטבע וק"ל:

מ"ד אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים וגו'. פירוש שאני ירא לחקור בפלאי פלאות שבמעשיך שא"א לחקור עליהם לפי הטבע ונפשי יודעת מאד שהם נפלאים ממני והידיעה בהם נמנע ממני כמ"ש החכם תדע אשר לא תדע ועל זאת אודך שלולא זאת נתתי לבי לדרוש ולחקור בהם וכמאמרם במכוסה ממך בל תדרוש כו' ומייתי במעשה הקב"ה שיש בו פלאי פלאות מדת ב"ו נותן זרעונים כו' ד"א צבע נותן כו' הרי זה פלא הא' שמעשיו הם הפך מעשה ב"ו ופלא השני שב' ענינים שהביא הם בעצמם הפכיים וק"ל:

מ"ד אודך כי אנפת בי וגו' ישב לו קוץ כו'. פי' כי אנפת בי הוא הקוץ שישב לו כי בזאת ישוב אפך ממני שלא טבעה ספינתי כמו שטבעה לחבירו וע"ז אמר שהתחיל אז להודות ומשבח כמ"ש אודך ה' ר"ל כאילו הייתי מיורדי הים והייתי ניצול שהוא אחד מד' שצריכים להודות גם עתה נצלתי ביבשה שלא ירדתי בסחורה שלי לים ומייתי כדר"א לעושה נפלאות גדולות לבדו וברוך וגו' לפי שמתחלה היה זה מכוסה מן האדם רק לה' לבדו והתחיל האדם מקלל ומחרף אמר שאחר שיתברר לו ניסו אומר בהפך וברוך שם כבודו וגו' וק"ל:

מ"ד ארחי ורבעי זרית כו' אלא מן הברור שבה כו'. הוא מהחסד אלהים ביצירת אדם כי דבר הנעשה מהפסולת אינו טוב כמו הנעשה מן הברור וז"ש זריתני וזרזתני ע"י שזיריתני מן הברור מהטיפה זרזתני שאני מזורז ומלובן והאי קרא נמי הכי מפורש ע"י שארחי ורבעי זרית את דרכי הסכנת כרגיל שעושה מהר בזריזות וק"ל:

ועד"ז נסמית עינו של בלעם כו'. אין דבר זה מפורש בהאי קרא גם יש לעיין במה שאמר מיד נסמית עינו של בלעם והרי כמה נבואות של בלעם מפסיקין בזה ונראה שסמכו בזה על הדרש מקרא דלעיל מיניה מהאי קרא דשתום העין כתיב וישא בלעם את עיניו וירא ישראל שוכן לשבטיו שבקש לתת בהם עין הרע למעטם אחר שראה כבר שהקב"ה מספר רביעותיהם וכמ"ש מי שהוא קדוש כו' יציץ בזה וע"ז אמר עד"ז שרצה לתת בהם עיניו לרעה מיד נסמית עינו אחת כדכתיב בתר הכי שתום העין ושתום מלשון פתוח כמ"ש התוספות ומדכתיב עין ולא כתיב עינים כדכתיב לעיל מיניה וישא עיניו למדנו שאחת מהן נסמית ועיין פירוש רש"י בחומש ודו"ק:

וישכב בלילה הוא הקב"ה כו'. דאם מלת הוא קאי על יעקב לא אצטריך כיון דכתיב וישכב עמה דהכינוי על יעקב קאי ואם קאי מלת הוא אלילה ה"ל למכתב ההוא כמו בלילה ההוא נדדה וגו' וע"כ דרשו בו דמלת הוא קאי אהקב"ה שהוא סייע כו' ועיין בראי"ם מיהו כתיב כיוצא בזה בפרשת וישלח ויקם בלילה הוא ואפשר דהתם נמי איכא למידרש כה"ג וכל היכא דאיכא למדרש דרשינן וק"ל:

וישכר חמור גרם כו'. מפורש ספ"ב דנדרים ע"ש:

אשה מזרעת תחלה כו' שנאמר אשה כי תזריע וגו'. לאסמכתא נקט לה מהאי קרא דהאי קרא אצטריך להא דר"פ יוצא דופן אשה כי תזריע וגו' עד שתלד ממקום שמזרעת ועיקר הך דרשא דהכא יליף לה כדלקמן מדתלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים ועוד י"ל דצריכי תרוייהו דאי לאו אשה כי תזריע וגו' לא הוה ידעינן מהאי קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו אלא דהזכרים תלוים בנקבות ונקבות בזכרים אבל לא הוה ידעינן אם הוא תלוי בזריעה תחלה או בסוף ולא הוה ידעינן הא דמשהין על הבטן כדי שתלד זכר להכי כתיב אשה כי תזריע וגו' דמשמע שתזריע תחלה ואי לאו קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו לא הוה ידעינן מקרא דאשה כי תזריע אלא כשהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר אבל כשהאיש מזריע תחלה לא יתחייב שתלד נקבה אלא שתלד זכר או נקבה כמו אם הזריעו שניהם בבת אחת דיולדת זכר או נקבה דבהכי מתוקמא הך דפ' הרואה הא דקתני מג' ועד מ' יבקש רחמים שיהיה זכר להכי אצטריך קרא דאלה בני לאה וגו' ואת דינה בתו דמשמע מהאי קרא דדומין הם ומטעם שתלה הזכרים בלאה תלה נמי הנקבות בזכר והשתא ה"ק בברייתא בראשונה היו אומרים אשה כו' איש מזריע כו' ולא פירשו הדבר היכא מפקא מהאי קרא דאיש מזריע תחלה כו' עד שבא רבי יצחק כו' שגם לידת הנקבה תלוי בזריעת הזכר תחלה כדכתיב ואת דינה בתו וגו' דומיא דאלה בני לאה וגו' שתלה הזכרים בזריעת נקבה תחלה והרא"ם כתב בזה בדחוקים עיין שם ואין להאריך ודו"ק:

ואת דינה בתו תלה הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים כו'. יש להקשות דהא דינה זכר היה ונהפכה לנקבה כדאיתא פרק הרואה וא"כ עיקר יצירתה זכר היה ולאה הזריעה תחלה ונהפכה לנקבה ע"י תפלת האמהות והרא"ם תירצו בדחוקים ובשם ספר פענ"ח רז"י שמעתי לתרץ הא דנהפכה דינה לבת היינו שהזכר שבבטן לאה ניתן בבטן רחל והנקבה שבבטן רחל ניתן בבטן לאה דהשתא אתי שפיר עיקר יצירתה של דינה נקבה עכ"ד וכן מוכיחין דברי הפייטן ביוצר של ר"ה עובר להמיר בבטן אחות כו' סלוף דינה ביהוסף כו' ותו לא מידי:

מרבים בנים כו' וכי יש בידו של אדם להרבות כו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב רבו בנים ובני וגו' כמו ובני חצי שבט מנשה וגו' המה רבו וגו' ובני רחביה רבו וגו' אבל לשון מרבים משמע דבידם להרבות וזה דבר שאי אפשר דבני חיי ומזוני במזלא תליא אלא שבידם להרבות זכרים יותר מנקבות דהיינו בנים ובני בנים זכרים גם כי מצינו מלת בנים כולל זכרים ונקבות הכא דכתיב גבורי חיל מלומדי מלחמה וגו' לא משמע אלא בנים זכרים ממש וענין אשה מזרעת תחלה כו' מפורש ברמב"ן ובשאר מפרשים ע"ש וק"ל:

מעשה

- משדל

דף לא:

סמוך לוסתה שנאמר הן בעון וגו'. פרש"י ע"י דם נדה שהוא סימן להריון כו' ע"ש ויותר נראה לפרש כי אודם של אשה שממנו נוצר הוולד כדאמרינן לעיל הוא מדם נדה וע"כ מעוברת מסולקת מדמים וק"ל:

סמוך לטבילה שנאמר ובחטא וגו'. נראה לכאורה דר"י נמי סבר הא דלעיל סמוך לוסתה אלא שבא להוסיף דגם סמוך לטבילה מתעברת מדכתיב ובחטא יחמתני וגו' אבל א"כ הוא לא היה צריך רש"י לפרש גבי ובחטא לשון טבילה כו' וה"ק ע"י דם נדות שהוא מביא לידי עון כו' ע"ש שהרי זה יתפרש כפשטיה דלעיל ויש ליישב וק"ל:

כיון שבא זכר בעולם בא שלום כו'. כדלקמן דרך האיש מקבל פיוס ולא האשה ומייתי שנאמר שלחו כר מושל וגו' פרש"י סימן שלום והרמז מוש"ל אותיות שלו"ם וק"ל:

בא זכר בעולם בא ככרו בידו כו'. יראה כל זה ע"פ הדין כי הזכר מיום בואו לעולם ככרו בידו בכל מה שירויח הן במעשה ידיו הן במציאה זכה בו אבל הנקבה נקיה באה לעולם מיום בואה לעולם מעשה ידיה ומציאותה וכל שבח נעוריה לאביה ומשהשיאה אח"כ לבעלה הכל רק עד דאמרה מזוני יהבי לה כי אין האב והבעל יכולין לומר לה עשה עמי ואיני זנך והיא תוכל להוציא מעשה ידיה עד כדי מזונותיה והיינו נקבה ע"ד נקבה שכרך שצריכה לפרוש ולנקוב מה שיתנו לה ממעשה ידיה דהיינו כדי מזונותיה ולפרש"י נראה לפרש לענין מזל דבא ככרו בידו בין לרע בין לטוב ונקבה נקיה באה בלא מזל דמזלה תלוי במזל הזכר כמ"ש התוספות בפ"ק דסוטה ועד דאמרה מזוני דהיינו בתפלה אפשר לה לבטלה וק"ל:

קופצת ונשבעת שלא תיזקק כו' והא מזידה היא כו'. ויש לדקדק אמאי לא תקשי ליה נמי והא דברים שבינו לבינה הוא ויכול להפר לה ביום שמעו ונראה דלא הוי טעי רשב"י

בהכי כ"כ ואיכא למימר דמסתמא הבעל אינו מיפר לה ביום שמעו והשתא נמי ניחא קצת מאי דפריך רב יוסף והא מזידה כו' דכיון דהדבר תלוי בבעלה מקרי שפיר ונעלם ממנו עד יום שמעו ולא הפר לה ודפריך נמי קרבן שבועה בעי אתויי ופרש"י כשבה או שעירה והאי עוף הוא עכ"ל יש ליישב קצת דקרבן שבועה נמי אם לא תגיע ידו מביא עוף לחטאת כמפורש בקרא ואשה נמי כל מה שקנתה קנה בעלה ה"ל כאילו לא הגיע ידה לגבי חטאת וק"ל:

זכר שהכל שמחים בו לז' כו'. עיין פרש"י ועי"ל כיון שמקללת אשה הוא צער לידה כמ"ש בעצב תלדי בנים בנולד זכר הכל שמחים שלא יהיה לו זה הצער ומתחרטת לז' נקבה שהכל עצבים שיהיה גם לה צער לידה מתחרטת לי"ד ודו"ק:

ומפני מה אמרה תורה מילה לח' כו'. פרש"י ולא לז' עכ"ל והוא דחוק ויש לפרש דה"ק מפני מה אמרה תורה מילה לח' של לידתה דלא ה"ל למתלי בטומאת ז' של לידת האשה שהפסיק בענין מילה שאחר שכתב וטמאה שבעת ימים כתב וביום השמיני ימול ואח"כ חזר לענינו ושלשים יום גו' אלא ללמדך שלא יהו הכל שמחים כו' וק"ל:

מפני מה אמרה תורה נדה לז' כו'. דהוה סגי לה ביום א' בימי נדותה כמו בימי זיבה ברואה יום א' שאינה אלא שומרת יום כנגד יום וקאמר כדי שתהא חביבה כו' ולכך בנדה שהוא תחלת טומאה בעי ז' ימים משא"כ בזיבה דכבר נטמאה וק"ל:

מי מחזר על מי בעל אבידה כו'. מפורש ברפ"ק דקידושין:

שנאמר כי קולך ערב גו'. כתבו התוספות אבל היא אינה מקלסתו בקול ערב אלא בצח ואדום עכ"ל והמפורסמות אין צריכין ראיה דאל"כ השואל ה"ל להביא האי קרא ולא המשיב אבל תלמודא מייתי ליה בסוף הפרק לסיים היצירה בדבר טוב מענינו וק"ל:

דף לג:

והוריקו פניו של כ"ג וקדם אצל אשתו כו'. נקט האי לישנא דהוריקו ע"ש הך חששא דהשלימו לדם ורוק ופרש"י אצל אשתו של צדוקי לשאלה כו' ע"ש ולשון אע"פ שנשי צדוקים הן מתייראות מן כו' לא משמע כן אלא אשתו אאשת כ"ג קאי והיתה אשת כ"ג בקיאה בהם כמו ר"י וק"ל:

דף לו:

זיל צנעיה ואי לא ציית גדייה כו'. עיין פרש"י ותוספות אבל בערוך בערך צנע פי' זיל צנעיה מונעהו מזה ואי לא ציית גדדיה כלומר אם אינו מקשיב וחוזר בו מנעהו בהכאות

ופצעים מלשון לא תתגודדו עכ"ל ולא ידענא לפירושו מאי קאמר הוא קסבר גדייה קא"ל כו'. ונראה לפרש מה שפירש גדידה מלשון גדדיה היינו למאי דסבר רב אסי דגדדיה קא"ל והוא לא א"ל אלא גדייה מלשון משיכה והוא קרוב לפירוש התוס' דטעה בדגש שא"ל גדייה בדגש שהדגש מביא עוד ד' אחרת ועי"ל בהיפך דהוא קא"ל גדייה בדגש כמו גדדיהו בב' דלתי"ן דהיינו שימנעהו ע"י גדידה והכאה בעלמא והוא סבר גדייה בד' א' מלשון גודו אילנא דהיינו הכריתהו בשמתא וק"ל:

שם אנא איסי בן יהודה כו'. כל השמות הללו היו לאביו למעלתו וע"כ זכר לו זה שזכות אביו יעמוד לו שיהיה ע"ש שמו אסיא אסיתא דנחשא כו' ור"ל קשה כנחושא ולא מסתפינא מדליקתא דקאמרת וא"ל אנא כו' בוכנא דפרזלא דמתבר כו' הוא עלי שכותשין בו ובר"פ המוציא יין מאי בוכנא בא ואכנה. ואמר שחלש רב אסי עיילוה בחמימי כו'. אפשר שנענש משום דשלא כדין גדייה ושמתיה לפי טעותו בדברי רב והיינו דעיילוהו בחמימי כו' כמ"ש לא מסתפית מר מדליקתא. ושאמר צבית לי זודתא כו'. אפשר שהיה חש בגופו שימות גם הוא ע"י השמתא שנעשה בו ואמר דחזו דפרחי אסא מהאי פוריא כו'. ע"ש שהצדיקים שנקראו הדסים עשו שלום כמ"ש והוא עומד בין ההדסים וק"ל:

דף לח.

חסידים הראשונים לא היו משמשין כו' שלא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת כו'. יש לכוון בזה מ"ש פרק כל כתבי אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו שבתותי כו' אם דקדקו לדרוש כן מלשון שבתותי לשון רבים ואין מיעוט אלא שנים הא כתיב בתורה כה"ג שכולל כל השבתות כמו אך את שבתותי תשמרו וגו' ונראה דבההוא קרא נקט לסריסים ומה שייכי הסריסים במצות שבת יותר מבשאר מצוה ולזה אמרו אם ישמרו שתי שבתות לסרס עצמם ולמנוע מפריה ורביה כחסידים אלו שהיו פורסים מנשותיהם שלא ילדו נשותיהם זכר בשבת שאז יתחללו שתי שבתות א' ביום הלידה וא' ביום המילה וק"ל:

דף לח:

יולדת לז' יולדת למקוטעים שנאמר ויהי לתקופת גו'. לפי פשוטו לתקופת לא משמע לשון רבים אלא שהוא דבוק ולשון יחיד אלא דא"כ תקשי דהיאך ילדה לתקופה א' ולימים דזה ודאי אי אפשר וע"כ דרשו לתקופת כמו לתקופות ולא משמע להו דקאי

לתקופת הימים אותהר שאחר תקופת הימים הרה ולא קאי אותלד דא"כ מאי אשמעינן קרא וק"ל:

דף מה:

דכתיב ויבן ה' את הצלע כו' מלמד שנתן כו'. בפרק עושין פסין מוכח דלא הוצרך למדרש כן אלא למ"ד פרצוף דלדידיה מאי ויבן שהרי בנויה היא ועומדת היתה וע"כ דרשוה מלשון בינה ולמאן דדריש מלשון קליעה אינו נופל מלשון בנין ממש כדאמרינן במסכת שבת פ"י גודלת ופוקסת משום מאי חייבת משום בונה וכי דרך בנין בכך אין כו' ומטעם זה הקב"ה קלעה לעשותה יפה כבנין כי היא עצמה לא תוכל לקלעות עצמה יפה בבנין כדאמרינן התם פוקסת לעצמה בשבת פטורה וק"ל:

דף נב.

איוב בסערה חירף ובסערה כו' כל הסוגיא מפורש בב"ב פ"ק:

דף סא.

אשר הכה ביד גדליה כו' וכי גדליה הרגן כו' מלתא באנפי נפשיה הוא ואגב דמייתי רישא דהאי קרא מפרש ליה כולו וקאמר שהיה לו לחוש לעצת יוחנן כו' גם כי יפה עשה שלא קיבל דבריו של יוחנן להרוג את ישמעאל מ"מ לא היה לו לומר ליוחנן שקר אתה דובר אלא היה לו לחוש לעצמו להשמר ממנו שלא יהרגנו וק"ל:

בני אחיה בר שמחזאי כו'. כפרש"י והוא מפורש בקרא ויראו בני אלהים את בנות האדם גו' בני אלהים ממש וע"כ נקראו נפילים שנפלו מן השמים כדאיתא במדרשות [ובת"י] וק"ל:

עוג שפלט מדור המבול כו'. שברח לא"י כדאמרינן בחלק עכ"ל רש"י ולא מצאתיה באגדת חלק אבל בזבחים פ"ב איתא דעוג על צידי התיבה היה עומד ואפשר דהיינו דוקא למ"ד המבול היה בא"י אבל למ"ד דלא היה המבול בא"י איכא למימר כך שברח לא"י ואע"ג דלדידיה נמי מתו בא"י משום הבלא כדאיתא שם אפשר עוג שהיה גבור וגדול לא הזיק לו ההבל כמ"ש התוספות שם גבי ראם וק"ל:

בתוס' ד"ה זה עוג שפלט כו' ה"נ נפלט סיחון מדור המבול כו'. ע"ש והוא דחוק דלא לישתמיט תלמודא במסכת זבחים למימר דסיחון נמי נפלט מדור המבול בצידי התיבה כדאמרינן שם בעוג וראם ושמעתי דאיתא במדרש שזה אחיה בר שמחזאי אביו של עוג בא בזנות על אשת חם בן נח קודם המבול והיתה הרה ממנו בבואה אל התיבה

וילדה בתיבה את סיחון ומזה הטעם כשראה חם שאשתו כבר הרה שימש עמה בתיבה ודע דבב"ר איתא למה האריך עוג שנים כל כך אחר המבול עד דורו של משה וז"ל ויבא הפליט גו' אמר הקב"ה חייך שכר פסיעותיך אתה נוטל כו' ע"ש אבל לפי סוגית תלמודינו שגם סיחון האריך שנים כ"כ הוא קשה דליכא ביה האי טעמא ולפי הסוגיא לא תקשי הא דכתיב וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה די"ל כיון דניצולו על צידי התיבה כדאמרינן בזבחים בעוג וראם ה"ל כאילו יצולו בתוך התיבה אלא שא"א היה להם ליכנס בתוכה כדאיתא שם והרא"ם תירץ בדחוקים ע"ש ודו"ק:

דף סד:

דור קטוע כו'. מפורש פ"ק דכתובות:

דף סה:

כיון שנתקו שיני וכו' נתמעטו מזונותיו קשים לבא והיינו משום דבנערותו יכול להרויח כדאמרינן לקמן בפרק התינוקת מה יעשה אדם ויתעשר ירבה בסחורה וזה א"א לאדם בזקנותו ואשמועינן דיראה אדם להשאיר לו ממון להסתפק ממנו בזקנותו ואל יתן כל נכסיו לבניו בחייו כדאמרינן בפרק איזהו נשך קונה לו אדון לעצמו זה הנותן כל נכסיו לבניו בחייו וק"ל:

דף סט:

י"ב דברים שאלו כו' שלשה דברי חכמה כו'. יראה בזה דנקט בכאן ד' חלוקות בתורתנו הקדושה חלק הא' הוא הנגלה ממצות התורה והוא הנקרא כאן דברי חכמה ועוד ב' חלקים שהם נסתרים הא' הוא בדרכי הש"י ובמדותיו שקראו כאן דברי אגדה לפי שענין זה מסתירים בדברי אגדותיהם והב' הוא בחכמת היצירה והטבעיים ולפי שבזו רבים מן הפלוסופים טעו כמו שאפרש שגם אנשי אלכסנדריא טעו בחלק הזה ע"כ אמר דברי בורות לפי טעותם ועוד חלק אחד והוא דרך ארץ איך יתנהג האדם עצמו במדותיו שיש ללמדו ג"כ מתוך התורה ועל ענין זה רמזו בפרק עושין פסין דזכריה ראה ד' חלקי התורה כ"א לפי ענינה שאמר אני רואה מגילה עפה ארוכה עשרים אמה ורחבה י' אמה וכי פשטת לה ה"ל עשרין בעשרין וכתיב והיא כתובה פנים ואחור וכי קלפת ליה כמה היא הויא ליה מ' בכ' כו' ע"ש המאמר באורך והוא מבואר שראה אותה בענין זה כי הפנים הוא הנגלה במצות התורה והוא שקראו דברי חכמה ושוב שהיתה המגילה עפה

ובקל אם יתפשט יתגלה עוד חלק אחד כראשון והוא חלק דרך ארץ שבקל יש ללמדו מהתורה ושוב שהיתה כתובה גם באחור שאחר הקילוף יתגלו עוד שני חלקים אחרים כראשונים והם חלק דברי אגדה וחלק חכמת היצירה שהם קשים להגלות עד אחר רב העיון כמו שלא נתגלה האחור הזה עד אחר הקילוף והנה שאלו ג' מדברי חכמה שהן גופי הלכות ועיקר החכמה כדמפרש להו בגמרא ומה שיש לדקדק בהם כבר פירשנום בחדושי הלכות ע"ש:

וששאלו ג' דברי אגדה. הם דברים נסתרים בדרכי ה' ומדותיו הא' כתוב אחד אומר כי לא אחפוץ במות המת וכתוב אחד אומר כו'. כאן בעושין תשובה כו' יראה דלא משני הכא תלמודא כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין כדמשני אקראי דלקמן כמו שהקשו התוספות משום דקשיא להו לישנא דקרא מאי במות המת דהל"ל במות הרשע וכה"ג דרשו ביומת המת וזה הביאם לומר דהאי קרא בסוד הגלגול איירי ופירושו כי לא אחפוץ במות עכשיו בגוף שני אותו המת כבר בגוף ראשון אף שכבר עבר עליו גזר דין של מיתה ומוקי ליה בעשה תשובה דכל עצמו לא נברא שנית אלא לעשות תשובה ולתקן מה שעוות בגוף ראשון הב' כתוב אחד אומר כי לא ישא פנים וכתוב אחד אומר ישא ה' פניו וגו' וכתבו התוס' לפי הפשט לא משמע שהקב"ה נושא את פניהם כו' מיהו תלמודא חשיב ליה כאילו כתיב פניך וטפי ה"ל לאקשויי כו' עכ"ל ואני לא אבין מי הגיד להם דלא ישא פנים הוא פנים של אדם ועוד כיון דבאומות עולם אפי' קודם גזר דין אינו נושא כמ"ש לקמן התוספות היאך מיתרצן כלל הני קראי דלוט ודאיוב למ"ד דאיוב נמי כותי הוה וע"כ הנראה דודאי הקב"ה נושא פנים של אדם אפילו באומות העולם כדמוכחין קראי דלוט ודאיוב ולא ישא פנים ע"כ בפנים של מעלה קמיירי ובלאחר גזר דין כדמוקמינן ליה וכן ישא ה' פניו כפשטיה בפנים של מעלה ובקודם גזר דין בישראל כדאיתא בברכות וענין נשיאות פנים של מעלה מבואר בספרי ישא ה' פניו יהפוך ה' פניו אליך אינו דומה שואל מחבירו תוך פניו כשואל מהצדדים הג' כתוב אחד אומר כי בחר ה' בציון וכתוב אחד אומר כי על אפי גו' למן היום אשר בנו אותה כאן לאחר שנשא כו' הענין מבואר קודם שנשא בת פרעה היה הקדושה בציון כמ"ש וישב שלמה על כסא ה' כי אז היה השם שלם והכסא שלם כנרמז בהאי קרא כי בחר ה' בציון איוה גו' אבל משנשא בת פרעה נתן יד וכח לצד כישוף וטומאה להתגבר אמר כי על אפי גו' למן היום אשר בנו אותה כינוי דאותה קאי על בנין רומי שע"י שנשא בת פרעה נבנית רומי כדאמרינן פ' כ"ג בשעה שנשא שלמה בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה שירטון ועליו נבנית כרך גדול של רומי:

דברי בורות בחכמת היצירה וטבעית וקראום דברי בורות לפי שהם נטו לטעות בהם כדעת הפילוסופים הא' אשתו של לוט מהו שתטמא שהם חשבו שאף שנשתנית להיות נציב מלח בצורתה החומר הראשון שהוא בשר עדיין קיים ותיטמא והשיב להם דאין נציב מלח מטמא שמה שמשנה הש"י במעשה בראשית בשינוי הטבעיים הוא שינוי גמור כאילו הוא בריאה חדשה ואין כאן חומר ראשון כלל שיטמא:

הב' בן שונמית מהו שיטמא שהם טעו לומר כי הגוף חשוב כמת ואלו החיים אשר באו לו ע"י תפלת אלישע אינם אלא מקריים והגוף הוא עדיין מת ויטמא טומאת מת והשיב להם דאין חי מטמא דאין כאן חיים מקריים כי ע"י הנביא ג"כ אפשר שישנה מעשה בראשית וכאילו לא מת כלל ואין כאן טומאת מת כלל:

הג' מתים לעתיד לבא צריכין הזאה ג' וז' כו' לא שאלו מעיקרא במתים לעתיד לבא מהו שיטמאו טומאת מת כמו ששאלו בבן השונמית כיון דאין במתים לעתיד לבא גוף הראשון שהבשר כבר נתעכל אין כאן טומאת מת שזה הגוף היא בריה חדשה אבל שאלו אם צריכין הזאה ג' וז' כדין מי שנטמא במת דכמה מתים שיחיו לעתיד לבא שנטמאו בהיותם בחיים במת ונעשו טמאי מתים ומתו אחר כך בלא הזאה ג' וז' ואותה הטומאה שהיתה מחיים להיכן אזלה ובבן שונמית דאיירו בה לא שאלו זה כמ"ש התוספות דהא כיון דגוף הראשון היה קיים ודאי אם כבר נטמא בחיים במת ולא היה לו הזאה קודם מותו שצריך עכשיו הזאה דאותה טומאה להיכן אזלה דלא עדיף מאלו לא מת כלל וא"ל לכשיחיו כו' דחה אותם דודאי כיון דבמתים לעתיד לבא אין כאן גוף ראשון אין כאן טומאת טמא מת לגוף שני אבל הם חשבו כי הנשמה מחיים כשנעשו טמאי מתים ג"כ נטמאה היא וזה טעותם שהנשמה טהורה והיא רוחנית ואין כאן טומאה כלל:

ג' דרך ארץ איך יתנהג אדם במדותיו ואלו הג' דברים דנקט הכא אמרינן בפ' כל היד שהם תחת הגזירה שמלאך הממונה על ההריון אומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני ואמרינן נמי בעלמא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא אבל אמרו הכא מה יעשה אדם ויחכם לשנות הגזירה שנגזרה עליו להיות טפש ואמר שירבה בישיבה כו' כי בהשתדלות ועסק גדול ע"י סיוע דשמיא בתפלה ובזכיות אפשר לשנות הגזירה כדמסיק דהא בלא הא לא סגיא וכן הוא הענין בעושר ובבנים שאפשר לשנות הגזירה בהשתדלות עם סייעתא דשמיא כדמסיק:

דף עג.

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן העוה"ב כו'. התוספות כתבו דאיידי דאירי לעיל בהלכתא מייתי לה לסיים בדבר טוב ואיתא נמי כן במגילה פ"ב כו' עכ"ל אבל לא הובא זה המאמר בפרק בתרא דמגילה בסיום המסכת גם דרך התלמוד לסיים במאמרי אגדה השייך קצת להלכה דמסיים בה יראה לפי מה שהובא זה המאמר פ"ב דמגילה בתר דאייתי התם חומרא דרבי זירא שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבת עליו ז' נקיים שכוונו בו כלפי מה שאמרו באבות קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות כו' דכל הני מילי תליין בחשבונות ובמספר וקרובים לטעות ובחשבון התקופות וגמטריאות קאמר שאינן אלא פרפראות לחכמה שהוא מצות שבתורה כדלעיל אבל אינן עיקר החכמה דאף אם יטעה בהם אין בכך כלום כדאמרינן בחשבון תקופות ומולדות אתם אפילו מוטעים אבל קינים ופתחי נדה חשבון ומספר דפתחי נדה כההוא שמעתא דטועה דפ' המפלת ושמעתא דפ"ב דערכין לתקן הטועה בפתחי נדה גם הקינין הבאין על הספק בפתחי נדה כההיא דס"פ בא סימן ראתה ב' ושלישי הפילה כו' ה"ז ספק זיבה ספק לידה מביאה קרבן ואינו נאכל כל אלו הן גופי הלכות שיצטרך ליזהר הרבה בהן כי אם יטעה בחשבונם וספירתם קרוב הוא לבא לידי ספק כרת דמשום הכי נתקנה חומרא דרבי זירא כדאיתא בפירקין והשתא אם יאמר האומר א"כ אין לי ללמוד מסכת נדה וכל דיני פתחי נדה לתקן טעותא דהא בחומרא דר' זירא נתקן כל טעותא וע"כ מייתי עלה בפרק בתרא דמגילה הך דתנא דבי אליהו כל השונה הלכות כו' שהוא הלכות נדה שהן הן גופי הלכות מובטח לו כו' ומה"ט נמי מייתי לה בסיום מסכת זו כל השונה הלכות שבמסכת זו ולא יסמוך עצמו לומר דבחומרא דרבי זירא נתקן כל טעותא אלא שהשונה אותן גופי הלכות שבמסכת נדה יזכה לחיי עולם הבא א"ס:

הדרן עלך פרק תינוקות וסליקא לה מסכת נדה בסייעתא דשמיא